

XI. ve XVIII. yüzyıllar

İSLÂM-TÜRK MEDENİYETİ VE AVRUPA
Uluslararası Sempozyum

İSAM Konferans Salonu

XI. to XVIII. centuries

ISLAMIC-TURKISH CIVILIZATION AND EUROPE
International Symposium

ISAM Conference Hall

• Felsefe - Bilim

• Siyaset - Devlet

• Dil - Edebiyat - Sanat

• Askerlik

• Sosyal Hayat

• İmge

• Philosophy - Science

• Politics - State

• Language - Literature - Art

• Military

• Daily Life

• Image

The logo for ISAM (International Symposium on Islamic and Turkish Civilization and Europe) is located at the bottom center of the page. It consists of a stylized 'R' symbol followed by the letters 'ISAM' in a bold, sans-serif font, all enclosed within a rectangular border.

XI. ve XVIII. yüzyıllar

İslâm-Türk Medeniyeti ve Avrupa

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

24-26 Kasım, 2006

- Felsefe - Bilim
- Siyaset - Devlet
- Dil - Edebiyat - Sanat
- Askerlik
- Sosyal Hayat
- İmge

Türkiye Diyanet Vakfı	
İslâm Araştırmaları Merkezi	
Kütüphanesi	
Dem. No:	164624
Tas. No:	297.09
	İSL. T

Organizasyon:

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

XI. ve XVIII. yüzyıllar

İSLÂM-TÜRK MEDENİYETİ VE AVRUPA

Uluslararası Sempozyum

İSLÂM KÜLTÜRÜ VE TASAVVUFUN TANITILMASINDA İNGİLİZ SEYYAHLARININ ROLÜ

Süleyman DERİN*

İngiltere’de oryantalist çalışmalara olan ilginin artmasında seyyahlar önemli bir rol oynamıştır. Onların bazen abartılı, bazen de gerçeğe yakın tasvirleri, Doğu’nun gizemli dünyasını araştırmak isteyenlere yol göstermiştir.

Avrupa milletlerine göre İngiliz seyyahlarının sayıca fazla olmasında iki sebep vardır: 1. İngilizler’in denizci bir millet olup, gemilerle dünyanın en uzak bölgelerine kolayca ulaşabilmeleridir. 2. Siyasî sebep. Zira 1570 yılında İngiliz Kraliçesi Elizabeth, papa tarafından aforoz edilmiş ve bu aforoz sayesinde İngilizler, papalığın müslümanlarla ticarî ve siyasî ilişkileri yasaklayan yükümlülüklerinden kurtulmuşlardır. Söz konusu tarihten itibaren, İngilizler başta Osmanlı Devleti olmak üzere İslâm âleminin uzandığı hemen bütün coğrafyalarda seyahat ve ticaret yapmaya başlamışlardır.

XVI. yüzyıldan itibaren ticarî ilişkilerin gelişmesiyle birçok seyyah ve misyoner İslâm âlemini dolaşip seyahatnâmeler yazmışlardır. Bu seyahatnâmeler, müslümanların dinî yaşayışı hakkında zaman zaman gerçeğe yakın bilgiler vermektedir. Çok sayıda seyyahın İslâm dünyasını dolaşması sebebiyle bilgi kaynakları çoğalmış, dolayısıyla hristiyan din adamı ve bilginlerine olan bağımlılık azalmıştır. Bu dönemde çok sayıda seyahatnâme yazılmıştır, öyle ki sadece XVII. yüzyılda Doğu hakkında yayımlanan seyahatnâmelerin sayısı 200’ü aşmıştır.

Seyyahlar sadece kitap telif etmekle kalmamışlar, ülkelerine dönerken birçok el yazması eseri de yanlarında getirmişler ve Doğu’dan Batı’ya kitap akışında da önemli rol oynamışlardır.

İslam kültürü ve tasavvufun Avrupa’da tanıtılmasında İngiliz seyyahlarının rolü:

İngiltere’de oryantalist çalışmalara olan ilginin artmasında seyyah ve tüccarlar önemli bir rol oynamıştır. Onların bazen abartılı, bazen de gerçeğe yakın tasvirleri, Doğu’nun gizemli dünyasını araştırmak isteyenlere yol göstermiştir. Avrupa milletlerine göre İngiliz seyyahlarının sayıca fazla olmasında iki sebep vardır. Birinci sebep İngilizlerin denizci bir millet olup gemilerle dünyanın en uzak bölgelerine kolayca ulaşabilmeleridir. Diğer sebep ise siyasîdir; zira 1570 yılında İngiliz Kraliçesi Elizabeth, Papa tarafından aforoz edilmiş ve bu aforoz sayesinde İngilizler, Papalığın Müslümanlarla ticarî ve siyasî ilişkileri yasaklayan yükümlülüklerinden kurtulmuşlardır. Bu tarihten itibaren, İngilizler başta Osmanlı Devleti olmak üzere İslâm âleminin uzandığı hemen bütün coğrafyalarda seyahat ve ticaret yapmaya başlamışlardır.¹ İngilizlerin İslâm dünyası hakkında diğer milletlere göre daha fazla bilgi ve tecrübe kazanması

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi.

¹ Kenneth Parker, “Introduction”, *Early Modern Tales of Orient, A Critical Anthology*, (ed. Kenneth Parker), Londra 1999, s. 9.

işte bu aforoz nedeniyledir. Halbuki o dönemde birçok Avrupa devleti, Papalığın tavsiyeleri gereği bu tür siyasî ilişkilerden mahrum kalmaktaydılar.

16. yüzyıldan itibaren ticarî ilişkilerin gelişmesi ile birçok seyyah ve misyoner İslâm âlemini dolaşmış ve seyahatnâmeler yazmışlardır. Bu seyahatnâmeler, Müslümanların dinî yaşayışı hakkında zaman zaman gerçeğe yakın bilgiler vermekte Çok sayıda seyyahın İslâm âlemini dolaşması sebebiyle bilgi kaynakları çoğalmış, dolayısı ile Hıristiyan din adamlarına ve bilginlerine olan bağımlılık azalmıştır. Bu dönemde yazılan seyahatnâmelerin sayısı pek çoktur, öyle ki sadece 17. yüzyılda Doğu hakkında yayımlanan seyahatnâmelerin sayısı 200'ü aşmıştır.²

Bu seyahatnâmeler arasında tasavvuf ve sûflük hakkındaki ilk malumata Fransızca'dan İngilizce'ye tercüme edilen Nicholay'ın *Voyages* adlı eserinde rastlanmaktadır. Bu eser 1585 yılında T. Washington tarafından *The Navigations into Turkie (Türkiye'ye deniz seyahatleri)* adı altında İngilizce'ye çevrilmiştir. Her ne kadar eser bir İngiliz'e ait olmasa da böyle erken dönemde tercüme edilerek yayımlanması, kitabın İngilizler için önemini göstermektedir. Seyyah bu eserde tasavvufun etimolojisi ile ilgili bilgi verirken, "Arap dilinde 'yüne', 'sophy' derler ve bu mezhebe ait olan kimselere de *sûfiyûn* denilir." diyerek, sûfi kelimesinin kökeni hakkında belki de ilk bilgiyi vermiş olmaktadır.³ Belki de Nicholay, İngilizce'de daha sonra kullanılacak olan "sufism" kelimesinin İngiliz diline kazandırılmasına sebep olan ilk yazardır. Bununla birlikte Nicholay, "Torlaklar, Kalenderler" gibi heretik sûfi grupları ön plana çıkartarak, tasavvuf hakkında kötü bir imaj çizmiştir. Tasavvuf çevrelerince bile dışlanan bu grupları "Dindar Türkler" başlığı altında, el çizimi resimlerle tasvir etmesi, yüzyıllarca Batılıların kafalarını meşgul eden yanlış imajların oluşmasına sebep olmuştur. Bu eserde "Dindar Türkler" yarı çıplak ve vahşi bir şekilde tasvir edilmekte, böylece, Avrupa'nın o gün için korkulu rüyası olan Türklere bir bakıma intikam alınmaktadır. İkinci olarak, Türklerin askerî açıdan güçlü olsalar bile, medeniyet olarak Avrupa'nın çok gerisinde oldukları ima edilmektedir. Bir seyahatnâme olarak bu eserde görülen en büyük zafiyet, bilgi vermektense çok insanları eğlendirmeyi, onların hayal dünyalarını harekete geçirmeyi hedeflemiş olmasıdır. Bunu yapabilmek için seyyahlar bazı hakikat kırıntıları arasına onlarca da gerçek dışı olay ilâve etmişlerdir.

Tasavvuf ve sûfi kelimeleri hakkında bilgi veren diğer bir seyyah, aynı zamanda bir din adamı da olan, William Biddulph adlı şahıstır. Suriye bölgesinde vaiz olarak görev yapan bu keşiş, İslâm beldelerinde bir din adamı olarak rahatça gezdiğini söylemektedir. Halbuki aynı dönemde bir Müslüman din adamının Batı âlemine ayak basması ve oralarda gezmesi mümkün değildir. Bu, Müslümanların diğer din sâliklerine ve din adamlarına gösterdiği toleransı göstermesi açısından önemlidir. William Biddulph 1600 ile 1608 yılları arasında Afrika, Asya, Suriye, Sicilya, Mezopotamya, Ken'ân, Galile, Samaria, Judea, Filistin, Kudüs ve Kızıl deniz bölgelerinde birçok seyahat yapmış ve muhtemelen kardeşi olan Bezaliel Biddulph'a başından geçen maceraları yazdığı mektuplarla bildirmiştir. Bugün elde bulunan yirmi kadar seyahat mektubundan derlenen bilgiler 1609 yılında Londra'da seyahat notları olarak basılmıştır.

² Yücel Bulut, "Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler" *Marife* (3), 2002, s. 21.

³ Arthur John Arberry, *An Introduction to the History of Sufism*, Londra 1942, s. 7; Nicolas de Nicolay, *The Navigations into Turkie*, Amsterdam - New York 1968.

Biddulph eserine, o dönemki Hıristiyan din adamları arasında âdet olduğu üzere, öncelikle Peygamber Efendimiz'i kötölemekle başlar. Ona göre (Hz.) Muhammed, Roma ordusuna yazılmış bir askerdir; bir süre sonra komutanı olduğu bir bölükle isyan etmiş ve ordudan kaçmıştır. Zamanla etrafına daha çok kalabalıklar toplayarak güçlenmiş ve kendi devletini kurmuştur. Ne var ki devlet kurmakla yetinmemiş, bir de kendisi için yeni bir din icat etmiştir. Roma'da bulunduğu süre içinde, öncelikle sapkın Hıristiyan mezheplerinin râhiplerinden; ikinci olarak da Yahudilerden öğrendiği bilgileri harmanlamış, hem Tevrat hem de İncil'deki âyetleri aynen kopya ederek, Kur'ân'ı kaleme almış, böylece kendi dinini ihdas etmiştir. Bu bakımdan kendisi çok akıllı bir siyasetçi, bir o kadar da teorisyendir.

Oryantalistler arasında her zaman polemik konusu yapılan başka bir konu da, Hz. Peygamber'in vahiy alırken gösterdiği terleme ve titreme gibi bazı hallerdir. Vahyin ağırlığına mebni ortaya çıkan bu tür halleri Biddulph, sara nöbetinin emâreleri olarak değerlendirir. Görüldüğü üzere Biddulph İslâm hakkında hiçbir tarihî gerçekliği olmayan hayalî bilgiler vermiştir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) ile Roma ordusu arasındaki bu tür bir ilişkiyi Hıristiyan tarihçiler bile ancak gülererek okuyacaklardır. Biddulph, bu tür ifadeleri tasavvuf için de tekrarlamaktan geri kalmaz ve İslâm dünyasındaki evliyaları şöyle tanıtır:

“Müslümanlar aptal, budala adamları ve delileri evliya olarak kabul ederler. Bu adamlar ne yaparsa yapsın, hatta insanların ellerinden hile ile mallarını alsın veya onları silahla yaralasin, yine de Müslümanlar bu kötü işleri hayra yorarlar; bunların kendilerine şans getireceğini düşünürler. Bu tür adamlar öldüğünde de üzerlerine çok büyük türbeler yaparlar. Bunların burada birçok misalleri vardır. Meselâ Şeyh Bavbac adında hayatta iken çıplak gezen bir adam vardı, ölünce üzerine büyük bir türbe yaptılar. Bu türbede kandiller yakarlar ve derviş denilen birçok aylak insan bu türbenin bakımı ile uğraşır ve Bovbac'a gelen hediyeleri kendi işleri için kullanırlar. Halep'in 3 mil dışında bir tepeye yapılan bu türbeye hastalar ve zorda kalanlar adak adarlar.”⁴

Biddulph, velîler bağlamında tasavvuf hakkında iki konuda yanlış bilgi vermektedir. Bunlardan birincisi, sûflilerin aylak gezen tembel insanlar olduğu, ikincisi ise sûflilerin dolandırıcı ve ahlâksız kimseler olduğu iddialarıdır. Bugün olduğu gibi o gün de başkalarını kötü göstermenin en kısa yolu onlara ahlâkî zafiyetler atfetmektir ve Biddulph İslâm ile alâkalı her konuda bunu yapmaktan çekinmemiştir.

Biddulph, İslâm dini yanında Osmanlı Devleti hakkında da ilginç bilgiler verir. Ona göre Osmanlılar vahşi ve ahlâksız bir millettir. Biddulph, II. Mehmed'in İstanbul'u aldığı anda, Ayasofya Kilisesi'ni ahır ve kerhane olarak kullandığını iddia eder. II. Mehmet ayrıca 3 gün 3 gece İstanbulu yağmalatmış ve her tür ahlaksızlığın işlenmesine göz yummuştur.⁵ Yazarın mektuplarının başındaki bazı sözleri onun niyetlerini ortaya koyması açısından önemlidir: *“Tanrı'nın ülkemizi nasıl da nimetlere gark ettiğini görmemiz için size bunları yazıyorum. Oradaki zalim hükümdarları duyunca, halkımız kendi krallarını sevsin, Müslümanların cehalet içinde yaşadığını okuyarak kendi din adamlarını sevsin istedim... Müslümanlar, Tanrı'nın*

⁴ William Biddulph, “The Travels of Certain Englishmen”, *Early Modern Tales of Orient*, (ed. Kenneth Parker), s. 92-96.

⁵ a.g.e., s. 86.

Krallığı konusunda sağ eli sol elden ayırt edemeyecek kadar cahil olan din adamlarını, körü körüne taklit ediyorlar ve onları krallar gibi besliyorlar. Yine hanımlar oradaki kadınların köle gibi yaşadığını duysun da, kendi kocalarını sevsinler ve saysınlar istedim.”⁶ Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere Biddulph’u bu tür metinler kaleme almaya sevkeden saiklerden en önemlisi kendi kralına ve din adamlarına yaranmak; onların övgülerine layık olmaktır.

Biddulph Türklerin güvercinleri haberleşmek için kullandığını belirtmesi ise gerçekten ilginçtir. Zira bu tür haberleşmelerin çoğu yerlerde kullanıldığı düşünülürse bunun özellikle belirtilmesi ilginçtir. O güvercinlerin haberleşme için nasıl eğitildiğini detaylıca anlatır. Böylece seyyahlar gördükleri müsbet gelişmeleri ülkelerine aktarmakta önemli bir rol oynamışlardır.⁷

Biddulph gibi seyyah bir râhip olan John Cartwright, 1600 yıllarında İngiltere’den ayrılmış ve Sicilya yoluyla Halep’e gitmiştir. Kendisi Bâbil, Ninova, Pesepolis ve Susa’yı gezen ilk İngiliz seyyahtır ki buralar antik dönemin önemli merkezleridir. O da meslektaşı Biddulph gibi İslâm hakkında gerçek dışı haberler uydurmaktan kaçınmamıştır. Özellikle, Hz. Peygamber’e ağza alınmayacak iftiralarda bulunmuştur. Ona göre Hz. Muhammed, hiçbir mucize gösterememiş, kendisine “kılıç ve ateş verildiğini” söylemiştir. Yani İslâmiyetin yayılmasındaki en önemli sebep Müslümanların dinlerini kılıç zoruyla başkalarına kabul ettirmeleridir. Her ne kadar seyahatnâmesinde dervişlerden ve sûfilerden doğrudan söz etmese de, İslâm’ın mâneviyattan uzak ve maddî zevklere önem veren bir din olduğunu söylemekle, mistik hayattan nasipsiz olduğunu ima etmektedir. Verdiği bilgilere göre; Müslümanlar sayısız kadınla evlenebilmekte ve aynı cinsler arasında bile cinsel ilişkiye girebilmektedirler. O da selefi Biddulph gibi, Müslümanları ahlâkî açıdan küçük düşürecek iftiralara özellikle yer vermiştir. Cartwright’a göre bu kadar ahlâkî zafiyetlere maruz olduğu iddia edilen bir dinden, marifet, ruhaniyet gibi yüce faziletler beklemek elbette mümkün olmayacaktır. O, eserinin sonunda Türkleri ve Türk dinini bir gün alt etmek için dua etmekte ve böylece hangi saiklerle hareket ettiğine dair bize ipucu vermektedir.⁸ Bu tür bilgiler İngilizlerin Semitik olarak isimlendirdikleri Arapların mistik düşünceye kabiliyetli olamayacakları vehmini yaratmıştır.

Cartwright ayrıca Osmanlı karşısında güçlenmekte olan Fars imparatorluğundan övgü ile bahsetmekte ve onların askeri açıdan her geçen gün gelişmekte olmalarına sevinmektedir. Hatta Farslılara yardım etmediği için Hıristiyan aleminin büyük bir fırsat kaçırdığını düşünmektedir.⁹ Cartwright Türklerden son derece nefret etmektedir. Zira onlar tarihte büyük medeniyetler kuran yunanlıları yenmiş ve Hıristiyanlığın doğduğu toprakları ele geçirmiştir. O Türklerin yaptığı zulümlerin kalem ile yazılamayacak ve dil ile anlatılamayacak kadar fazla olduğunu iddia eder. Mesela Fatih, İstanbul’u alınca paşaları ile bir taraftan yemek yerken diğer taraftan zevk için birçok Hıristiyanı öldürtmüş böylece yemeğini Hıristiyan kanıyla süsleyerek yemiştir. Ayrıca o tanrıya ibadet için yapılan aya Sofya kilisesini her tür kötü emellerini gerçekleştirdiği bir yer yapmıştır. Hz. İsa heykelinin başına bir şapka giydirilmiş ve bu heykel sokak sokak dolaştırılarak işte Hıristiyanların tanrısı diye alay edilmiştir.

⁶ a.g.e., s. 85.

⁷ a.g.e., s. 90.

⁸ John Cartwright, “The Preacher’s Travels”, *Early Modern Tales of Orient*, s. 106-127; Biddulph, “The Travels of Certain Englishmen”, *Early Modern Tales of Orient*, s. 124.

⁹ A.g.e., s.120.

Müslümanları kötöleme hususunda ilginç yalanlar uyduran başka bir seyyah da William Lithgow (ö. 1645) adlı İngiliz seyyahıdır. Kendisi Osmanlı topraklarını bir uçtan bir uca dolaşmış, 1610 yılında İstanbul'da 3 ay geçirmiştir. Osmanlı devleti ve Türk insanı hakkında pek çok yanlış bilgi vermiştir, ki bunun nedeni dini fanatisizm olarak gösterilebilir. Mesela Türkler İstanbul'da yaşayan Hristiyanların mallarını zorla alabilirler, onların namuslarını hiçe sayarlar. Türkler evlenmek istediklerinde karılarını para karşılığı babalarından satın alırlar. Karılarından bıknca onları pazarda para ile satarlar. Türkler hizmetçilerine karşı da son derece acımasızdırlar. İsterlerse onları öldürüp cesetlerini köpeklere yedirebilirler.¹⁰ Onun velî tarifi, bizim araştırmamız boyunca rastladığımızın en ilginç tariflerdendir. “Velîler, kutsal Hac dönüşü gözlerini oydurup, kör olarak yaşayan ve böylece dünyanın kötülüklerini bir daha görmekten kurtulmak isteyen kimselerdir”. Ona göre bu insanlar Müslümanların gözünde kutsal birer velî muamelesine tâbi tutulmakta, gittikleri her yerde izzet ve ikram görmektedirler.¹¹ Lithgow’a göre Müslümanların “Allah’dan başka ilah yoktur şeklindeki zikirleri bile aslında Hristiyanları kızdırmak için düzenlenmiştir. Zira 3 tanrıya inanan Hristiyanlar buy şekilde alaya alınmaya çalışılmıştır. Ramazan ayı hakkında da bilgi veren Lithgow’a göre Ramazan ayı ocak ayında gelmektedir. Bütün gün oruç tutan Türkler akşamları ise her tür dünyevi eğlence ile vakit geçirirler.¹²

Türkler yanık tenli, iri vücutlu, acımasız ve barbar bir millettirler. Aslen tatar ırkından gelmekte olup çalışmayı sevmezler. Her tür sapık zevki tatmin etmekten zevk alırlar yabancıları kandırmaktan ve onların mallarını almaktan çekinmezler. Onların cesaretlerinin altında ise sapık bir dini inanç yatar. Zira onlar kaderin ve ölümün insanın anlıdan yazılı olduğuna inanırlar. Bu yüzden de hiçbir tehlikeden korkmazlar.

Türkçe konuşmakla birlikte, dini terimleri Arapçadan, denizcilik ile ilgili kelimeleri İtalyancadan ve devletin resmi işleri ile alakalı kelimeleri de Farsçadan almaktadırlar. Türkler daha çok Hristiyan ülkelerle komşu oldukları bölgelerde yaşarlar fakat Hristiyan kralları birleşebilseler bir yıl zarfında bütün Türklerin kökünü kazıyabilir ve onların isimlerini tarihten silebilirler. Hatta akli başında liderleri ve yeterli silahları olsa Türklerin hakimiyeti altındaki Hristiyanlar bile dışarıdan yardım olmaksızın Türklerin hakimiyetine son verebilirler.

1590’lı yıllarda Osmanlıda seyahat eden Moryson’da Türkler aleyhine birçok iftiralarda bulunmaktan geri kalmamıştır. Bununla birlikte kendisi İstanbul hakkında mimari açılarından güzel bilgiler vermektedir. Ayrıca Osmanlıların yaşam tarzları, yeme içime kültürü, nüfus, ve ticari hayat hakkında daha objektif bilgiler verir. Moryson Türklerin ticari konularda tembelliği sebebi ile ticari hayatın daha çok Yahudi ve Hristiyanlara tarafından idare edildiğini belirtir.¹³

Cezayirli korsanlar tarafından 1678’de Exeter’den kaçırıldığını iddia eden Pitts, uzunca bir süre esir hayatı yaşamış, daha sonra Müslüman olduğunu söyleyerek kölelikten kurtulmuştur. Pitts dervişler hakkında şu bilgileri verir: “Dervişler sırtlarında keçi veya koyun postu ile devamlı olarak seyahat eden ve ellerinde uzun asâlar taşıyan bir gruptur. Dervişler,

¹⁰ *A.g.e.*, s.156.

¹¹ Biddulph, “The Travels of Certain Englishmen”, *Early Modern Tales of Orient*, s. 154.

¹² *A.g.e.*, s.158.

¹³ *A.g.e.*, s.136-138.

râhipler gibi yaşarlar ve başkalarının verdiği sadakalarla geçinirler, beyaz yün bir elbise ve beyaz yün bir külâh (arakıyye) giyerler. Okurken diz çökerler, kollarında ve boyunlarında tespih taşırlar.” Pitts, esaret yıllarında efendisi ile beraber bir hac seyahatinde de bulunmuş ve bu esnada farklı tecrübeler yaşamıştır. Türkler için, “Haccı ifa ederken dervişane bir hayat tarzı yaşarlar.”¹⁴ der. Pitts, sûfileri râhiplere benzeterek anlatmaktadır ki, bu benzetme daha sonraları sûfliğin Hıristiyan ruhbanlığından etkilendiği fikrinin yaygınlaşmasına neden olacaktır. Onun diğer önemli tespiti de sûfilerin beyaz yün elbiseler giydiğini söylemesidir. Zira bu durum yün giyme ile zâhidâne hayat tarzı arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Tasavvuf hakkında bilgi veren seyyahlar arasında Sanderson, ticarî vazifesi icabı Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesini gezme imkânı bulmuştur. Osmanlı ile İngiltere arasında ticarî faaliyetleri düzenlemek üzere elçi olarak gönderilen Sanderson, İstanbul, Suriye, Filistin ve Mısır'da gezmiş ve buralarda gördüğü ilginç olayları anlatmıştır. Kaleme aldığı hâtıralarında her ne kadar tasavvuftan doğrudan bahsetmese de Mısır'da bir velfiyi tamamen çıplak, hatta tenasül uzvunun bile açıkta iken gördüğünü yazacak kadar hayal mahsulü bilgiler vermektedir.¹⁵ Görüldüğü üzere seyahatnâmeleri kaleme alanlar, yeri gelince hayal ile gerçeği birbirine karıştırmaktan kurtulamamışlardır. Bu durumun sebepleri arasında seyyahların ciddi bir eğitimden geçmemiş olmaları, seyahat ettikleri coğrafyalar ve bu coğrafyaların kültürlerine yabancı oluşları gibi durumlar gösterilmiştir. Bazen de seyyahlar seyahatnâmelerini daha ilginç hale getirme dürtüsü ile kastî olarak gerçek dışı bilgiler vermişlerdir.

Orta Çağlarda İngiliz seyyahları, sûfileri en çok fakir ve derviş kelimelerini kullanarak tanıtmışlardır. Fakir, hem Arapça'da hem de Farsça'da “derviş, mistik” anlamına gelen ve sûfîler için kullanılan bir terimdir. Fakat Avrupalı seyyahlar bu kelimeyi terim manasında değil de, sözlük anlamı olan, “fakir, dilenci” şeklinde anlamışlardır. Bu seyyahlar, 16. yüzyıldan itibaren eserlerinde dervişlerle alâkalı bilgiler vermişler ve onları “uzlet hayatı sürmeleriyle meşhur Katolik râhip ve keşişlerine benzeyen dilenciler,” şeklinde Hıristiyan ruhbanlarına teşbih ederek tarif etmişlerdir. Tariflerini bu şekilde yapan Protestan seyyahlar böylece iki muhalif grubu bir anda eleştirmek istemişlerdir. Bu muhalif gruplar sûfîler ile Katolik râhipleridir. Kendi inançlarına göre ruhbanlığı hoş görmeyen Protestanlar, dervişlerin bâtil bir dinî grup olduğunu ortaya koymak için onları Katolik râhiplere benzetmişler, Katolikler ile kendi aralarındaki çekişmeye tasavvufu da alet etmişlerdir.

18. ve 19. yüzyıllarda sûfîler daha çok kendilerine has uygulamaları ile Batı dünyasının gündemine girmiştir. Özellikle Osmanlı sınırları içinde seyahat eden bilgin ve seyyahlar, sûfî zümreleri daha ziyade cehrî zikir ve semâ gibi ilginç yönleri ile tanıtırlar. Böylece mutasavvıflar, dans (semâ) eden ve cezbeyle bağırarak dervişler olarak, Batı okuyucusunun muhayyilesini süslemeye başlamıştır. Bu olumsuz tanımlamalar bizzat seçilen kelimelerde de görülebilir. Meselâ Mevlevîleri tanıtmak için “whirling darwishes” (dönen, dans eden dervişler) ifadesi kullanılırken; Rifâîler için “howling darwishes” (uluyan dervişler) ifadesi kullanılmıştır. Sûfîlerin bu tür uygulamalarının arka planları ve dayandığı temeller ne yazık ki açıklanmadığı

¹⁴ Sir William Foster, *An Account by Joseph Pitts of His Journe From Algiers to Mecca and Medina and Back*, Millwood 1990, s. 27.

¹⁵ Sir William Foster, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*, Londra 1931, s. 46.

için Batılılar, tasavvufu son derece ilginç ve egzotik âdetler yığını olarak tanımaya başlamışlardır. Meselâ Papa Alexander, Mevlevî dervişlerinin halka halinde semâ etmelerini “Doğu’nun güneşi taklit ederek avare avare dönen dervişleri” şeklinde alaylı bir üslûpla tasvir eder. Papa bu sözleriyle dervişleri “ruhun hatırına cesedi inkâr eden Eflatun’un sapık taklitçileri” olarak göstermektedir. Seyyahların ve diplomatların yazdığı bu kitaplarda, dervişlerin bu uygulamaları Doğu’nun en ilginç olayları olarak tanıtılır.¹⁶

Seyyahların bu gerçek dışı tasvirleri, daha sonra oryantalistler tarafından da eleştirilmiştir. Ockley’in de belirttiği üzere seyyahlar, kültürleri ve dilleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, seyahat ettikleri İslâm beldelerini yanlış tanıtmışlar, “Bazı bilgi kırıntılarını Müslümanlardan birer muamma olarak almışlar ve onları daha da muammaleştirerek bizlere sunmuşlardır.”¹⁷ Bu muammalar sebebiyledir ki tasavvuf hareketi çoğu zaman yanlış anlaşılmalara maruz kalmıştır.

Netice olarak bugün batı aleminin Türklere ve İslam’a olan önyargısının arkasında ortaçağlardan beri gelen bu olumsuz bilgilerin oynadığı rolü görmek gerekir. Bugün hala batıda barbar Türkler anlayışı varsa bu biranda ortaya çıkmamış asırlarca seyyahların ve din adamlarının verdiği yanlış bilgilerle oluşmuştur. Papanın bile bu tür bilgilere dayanarak İslam’ın yayılmasında kan ve zorlamanın rolünü dile getirmesi bu gün de bu tür bilgilerin hala geçerli olduğunu göstermektedir. AB sürecinde bize karşı gösterilen tepkinin altında da aslında Avrupa’nın bu ortak bilinci yatmaktadır. Bu sebeple bu problemlerin çözümü kısa vadede mümkün görünmemektedir. Belki dikkatli çalışmalar ve propaganda faaliyetleri ile uzun vadede bu olumsuz imaj değiştirilebilir.

¹⁶ Carl W. Ernst, *The Shambala Guide to Sufism*, Boston-Londra 1997, s. 3.

¹⁷ Sari J. Nasir, *The Arabs and the English*, Londra: Longman Group, 1976, s. 38.